

Іван Заставецький

магістр педагогічної освіти,

ФОП, м. Тернопіль

Віктор Духніч

студент гр. ФФмз-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Христина Василишин

студентка гр. ФФмз-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Зоряна Лободіна

МІСЦЕВІ ПОДАТКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ГРОМАД

Реформа децентралізації, яка стала однією з найуспішніших інституційних трансформацій в Україні, забезпечила суттєве розширення фінансової автономії територіальних громад та змінила роль місцевих податків у системі публічних фінансів. Якщо до початку бюджетної децентралізації власні доходи місцевих бюджетів переважно виконували функцію фінансового забезпечення поточних потреб органів місцевого самоврядування, то сьогодні вони дедалі більше перетворюються на один із ключових інструментів реалізації політики місцевого розвитку. Особливої актуальності ця проблема набула після початку повномасштабної війни, коли значна частина територіальних громад зіткнулася зі скороченням економічної активності, руйнуванням виробничої та соціальної інфраструктури, втратою людського капіталу і суттєвим зменшенням податкової бази.

За таких умов фінансова спроможність громад значною мірою залежить від ефективності використання власного податкового потенціалу. Водночас післявоєнне відновлення потребує великого обсягу фінансових ресурсів, які не можуть бути забезпечені виключно за рахунок міжбюджетних трансфертів або міжнародної фінансової допомоги. Тому місцеві податки доцільно розглядати не лише як джерело формування доходів місцевих бюджетів, а й як інструмент стимулювання економічного розвитку, залучення інвестицій, підтримки підприємництва та підвищення конкурентоспроможності територій [2].

Сучасна модель місцевого оподаткування в Україні ґрунтується на положеннях Податкового кодексу України, відповідно до якого до місцевих податків належать податок на майно та єдиний податок, а до місцевих зборів – збір за місця для паркування транспортних засобів і туристичний збір. Найбільшу фіскальну роль серед них відіграє єдиний податок, який формує значну частку власних доходів більшості територіальних громад. Водночас потенціал інших місцевих податків використовується недостатньо, що значною мірою пов'язано із нерівномірністю економічного розвитку територій, демографічними змінами, обмеженістю повноважень органів місцевого самоврядування у сфері податкової політики та недосконалістю адміністрування окремих платежів.

Воєнний стан істотно трансформував систему місцевих фінансів. У перші роки повномасштабної агресії законодавець запровадив низку податкових пільг для підтримки бізнесу та населення, що позитивно вплинуло на економічну активність, проте водночас призвело до втрат доходів місцевих бюджетів. Крім того, у 2023–2025 роках відбулися зміни у розподілі податку на доходи фізичних осіб, насамперед у частині зарахування військового ПДФО до державного бюджету. Для багатьох громад це означало суттєве скорочення фінансових ресурсів, які раніше використовувалися для розвитку інфраструктури, реалізації інвестиційних проєктів та фінансування місцевих програм.

Разом із тим сучасні тенденції розвитку публічних фінансів свідчать, що ефективність місцевого оподаткування визначається не лише рівнем податкових ставок або обсягами надходжень. Значно більшого значення набуває використання податкової політики як інструменту формування сприятливого інвестиційного середовища. У більшості країн Європейського Союзу місцеві податки поєднують фіскальну, регулятивну та стимулюючу функції. Органи місцевого самоврядування активно використовують диференційовані ставки податку на нерухомість, податкові пільги для інвестиційних проєктів, механізми підтримки малого бізнесу, а також інструменти екологічного та просторового оподаткування, що дає змогу одночасно забезпечувати бюджетні надходження та стимулювати розвиток територій.

Для України особливої актуальності набуває переорієнтація місцевої податкової політики із суто фіскальної моделі на модель розвитку. Такий підхід передбачає оцінювання не лише короткострокового ефекту від збільшення бюджетних надходжень, а й довгострокового впливу податкових рішень на економічне зростання громади, зайнятість населення, інвестиційну активність та якість життя. Надмірне підвищення ставок місцевих податків може забезпечити тимчасове збільшення доходів бюджету, проте водночас знизити конкурентоспроможність території та стримувати розвиток підприємництва. Відтак оптимізація місцевого оподаткування повинна здійснюватися на основі балансу між інтересами бюджету, бізнесу та населення.

Важливою передумовою підвищення ефективності місцевих податків є цифровізація податкового адміністрування. Використання геоінформаційних систем, електронних реєстрів нерухомості, цифрових кадастрів земельних ресурсів, інтеграція баз даних органів місцевого самоврядування з державними інформаційними системами створюють можливості для повнішого виявлення податкової бази та зменшення втрат бюджетних надходжень. Одночасно цифрові технології сприяють підвищенню прозорості використання податкових коштів, що зміцнює довіру платників податків до органів місцевого самоврядування та формує передумови для розвитку податкової культури.

У контексті європейської інтеграції України особливого значення набуває гармонізація місцевої податкової політики із принципами Європейської хартії місцевого самоврядування, відповідно до яких органи місцевого самоврядування повинні мати достатні власні фінансові ресурси та реальні повноваження щодо їх формування. Це передбачає поступове розширення фінансової автономії громад, удосконалення механізмів адміністрування місцевих податків, підвищення

прозорості бюджетного процесу та запровадження сучасних підходів до оцінювання ефективності використання податкового потенціалу.

Враховуючи сучасні виклики, доцільно запропонувати низку напрямів удосконалення місцевого оподаткування як інструменту відновлення територіальних громад. Насамперед необхідно запровадити систему оцінювання податкового потенціалу громад із використанням інтегральних показників фінансової спроможності. Важливим є також розширення можливостей застосування стимулюючих податкових механізмів для суб'єктів господарювання, які реалізують інвестиційні проєкти у пріоритетних для громади сферах. Доцільним є вдосконалення адміністрування податку на нерухоме майно шляхом повної цифрової інвентаризації об'єктів оподаткування та інтеграції відповідних реєстрів [1]. Перспективним напрямом є активніше використання туристичного збору та екологічних платежів як фінансових інструментів розвитку територій із відповідним рекреаційним і природним потенціалом. Крім того, під час розроблення місцевої податкової політики доцільно враховувати критерії інклюзивного розвитку, забезпечуючи підтримку соціально вразливих категорій населення та створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього підприємництва.

Отже, в умовах післявоєнного відновлення місцеві податки повинні розглядатися не лише як джерело наповнення місцевих бюджетів, а як важливий фінансовий інструмент реалізації стратегії сталого розвитку територіальних громад. Підвищення ефективності їх використання має ґрунтуватися на поєднанні фіскальної достатності, економічної ефективності, соціальної справедливості та інституційної спроможності органів місцевого самоврядування. Саме така модель місцевого оподаткування здатна забезпечити формування власної фінансової бази громад, прискорити економічне відновлення територій та зміцнити фінансову стійкість місцевого самоврядування в умовах європейської інтеграції України.

Список використаних джерел:

1. Горин В., Лободіна З., Буряк Т. Місцеві податки як детермінанта фінансової самостійності місцевого самоврядування. *Економічний аналіз*. 2026. Т. 36, № 2. С. 87-101. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/6617>
2. Лободіна З., Горин В., Березька К., Булавинець В., Труш В., Костенюк Т. Інтегральне моделювання фінансової стійкості територіальних громад у контексті забезпечення їхнього інклюзивного розвитку. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2025. Т. 6. № 65. С. 346–364. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.65.2025.5006>